KUZEY KAFKASYA'DA KÖKTENDİNCİLİK ve VAHABİLİK SORUNU*

Yarlıkapov A.A.

The events in the last fifteen years of twentieth century caused a radical change in the religion map of Russia and old Soviet countries. After the seventy years period of socialist order, the social life of newly independent states on the one hand started to be affected from western culture. But on then other hand another important phenomena re-emerged as a problem on some regions of these countries. This article discusses the religious movements on Northern Caucasus region in the light of the background of socialism and religious movements in the early period.

20. yy.'ın son 15 yılındaki gelişmeler, genel olarak dünyadaki hızlı dini gelişmelerin de sürüklemesiyle, Rusya'nın ve diğer eski SSCB ülkelerinin inanç haritalarında önemli değişiklikler meydana getirdi. Bu yıllarda dünyevi, daha önceki ateist Rusya, sadece az sayıdaki din uzmanlarının ve doğubilimcilerin bildiği birtakım sorunlarla yüz yüze geldi. Rusya'nın, "Demir Perde"nin ani dağılıp ardından da kapıları açıldığında içeriye sadece sağlıklı ve ilerici güçlerin gelmeyeceği konusunda hazırlıklı olması gerekirdi. Devletin dini alandaki gelişmeler konusunda hazırlıksız olması ve dini gelişmelerin nasıl ve hangi yönde gittiği konusunda bilgisinin olmaması, bazı Kuzey Kafkasya halklarının tamamen yasal bir şekilde radikal ve bölücü düşüncelerin propagandasını yapabilmelerine neden oldu.

Bununla birlikte, Sovyet toplumunun kapalılığını abartmamak gerekir. Burada Sovyetler Birliği'nin dış dünyadan tamamen izole olduğu zamanlarda bile, onun Müslüman nüfusunun dışarıdaki kardeşlerinden tamamen kopuk olmadığını da hatırlatmak gerekir. Bu sorunun uzmanı olan G.R.Baltanova bu konuda yeni bir çıkarımda bulunmuştur: "... SSCB'de her ne kadar belirli aşamalardan, karşı durmalardan geçmekte olsa da İslama dair yasalar gelişmekte, kısacası dünyadaki genel İslami evrim bu ve diğer şekillerde yaşanmakta idi. Başka bir deyişle, "Sovyet İslamı" da doğa kurallarına tabi idi. Bu da

* Makale, Rusça'dan Türkçeye Hatem Cabbarlı ve Araz Aslanlı tarafından çevrilmiştir.

Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 202-219.

Yapılan gözlemlere göre, son on yılda Müslümanlar arasındaki radikal hareketlerin güçlenmesinin, Batı medyasına yansıdığı şekli ile "köktendinciliğin yeni dalgasının", eski Sovyetler Birliği halklarını da kuşatacağı çok açık idi.

dinin iç doğasını, özelliklerini, evrimini açıklamaktadır. Fakat, anlaşılan, dini mevcudiyetin sosyal ve siyasal şartları, sosyal ortam ve onun çevresi, İslam dinini etkilemekte ve gelişme niteliğini belirlemektedir.[1] Gerçekten de, çok sayıda yerel biçimi bulunmakla beraber, İslam tektir ve onun bu tekliği şüphe doğuramaz.

Dini ayinlerin gerçekleştirilmesi konusundaki gerilemeler, 20. yy.'ın ikinci yarısının ortalarında bütün İslam dünyasında da tanık olunduğu gibi, Sovyetler Birliği Müslümanları için de karakteristiktir. Örneğin, Tunus Dini Merkezi tarafından 1960'larda yapılan bir kamuoyu araştırmasına katılanların % 62'si (katılanlar içerisinde 20-30 arası yaş grubunda olanlar için bu oran % 88 olmuştur) dua etmediği tespit edilmiştir. Bundan başka, gençler arasında İslam'ın tüm gerekliliklerini yerine getiren bir kişiye bile rastlanmamıştır; gençler arasında dini yerlerde ve düzenli olarak dua edenlerin oranıysa sadece % 1 olmuştur. Yaşlılar (50 yaş üzeri) için bu oranın % 66 olduğu tespit edilmiştir.[2] 1980'de Pakistan'ın en önemli televizyon yorumcularından İsrar Ahmet, Pakistan nüfusunun % 85'inin İslamın tüm gerekliliklerini yerine getirmediklerini ifade etmiştir. "Nüfusun sadece % 9-10'u günlük ibadetlerini yerine getiriyor, kutsal yerleri ziyaret ediyor, Ramazan ayında oruç tutuyor, zekat veriyordu".[3]

Yapılan gözlemlere göre, son on yılda Müslümanlar arasındaki radikal hareketlerin güçlenmesinin, Batı medyasına yansıdığı şekli ile "köktendinciliğin yeni dalgasının",[4] eski Sovyetler Birliği halklarını da kuşatacağı çok açık idi. Diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin çökmesi, radikal ekonomik reformların uygulanması, dine ilginin artması, nüfusun büyük bir kısmının radikalleşmesi, kendine özgü neden ve

---

1 *Baltanova G.R.* İslam v SSSR. Analiz zarubejnıh konsepçiy. (SSCB'de İslam. Dış konseptin analizi) Kazan, 1991, s. 23.

2 *Naumkin V.V.* Predislovie // Masse A. İslam: Oçerk İstorii (Önsöz// İslam: Tarih denemesi), M. 1982, s. 4.

3 Vagabov M. V. İslam i problemi formirovaniya ateistiçeskogo mirovozzreniya molodeji (İslam ve gençlerde ateist dünya görüşünün oluşması), Mahaçkale, 1988, s. 112-113.

4 *Pohomov E.* Veter s Vostoka (Kuzeyden esen rüzgar) // İtogi, 21 Eylül 1999 No 38 (173), s. 25. Uzmanlar buna "20. yy.'ın ikinci yarısında Müslüman ülkelere yönelen dini-siyasi aktifleşme senkronu" ismini vermişlerdir"; *Maksimenko V.İ.,* İslam'da köktencilik ve bölücülük. (Önsöz/ İslam ve İslamcılık), M. 1999, s. 8.

biçimleri oluşturmuştur. Kuzey Kafkasya'da radikal düşünceler daha çok Vahabilik şeklinde yayılmaktadır.[5] Bu yazıda, Vahabilik propagandasının başarısının altında yatan nedenleri, onun köklerini, Kuzey Kafkasya'daki Vahabilik hareketinin ideolojisini ve yapısını, devletin dini radikalizm ve bölücülükle mücadele teşebbüslerini bölgede yapılan saha araştırmasının sonuçlarına dayanarak aydınlatmaya çalıştım.

Vahabilik Hakkında

Günümüzde Rusya'daki İslam araştırmacıları arasında yerel radikal akımlar için "Vahabilik" teriminin kullanılmasının ne kadar doğru olacağı konusundaki tartışmalar devam etmektedir. "Vahabiler" olarak nitelendirmenin onlar tarafından saygısızlık olarak kabul edildiği, çünkü onların kendilerini bu şekilde isimlendirmedikleri ve hatta bu şekilde isimlendirilmeye karşı çıktıkları anlayışı vardır.[6] Onlar için daha çok "salafitler" terimi önerilmektedir. Bilim adamları arasında bir grup "Vahabilik teriminin Moskovalı Doğu bilimci Miloslavski tarafından (A. Muminov), bir diğer grup ise bu terimin 1970'lerde, KGB tarafından ortaya atıldığını söylemektedirler.[7]

Bununla birlikte, "Vahabilik" terimi tamamen bilimsel bir öğe olarak da kullanılabilir; KGB bürosunda kullanılmasına karar verilen bir şey değildir. "El-Vahabi", Müslüman dünyasında güçlü bir şekilde inanılan bir kavramdır. Bu terimle özellikle, Arap Doğu dünyasında Muhammed İbn Abd el-Vahhab'ın takipçileri kastedilmektedir. Buna bağlı olarak, günümüzde İslam dünyasında yaygın olan bazı köktenci fikirler klasik Vahabilikle doğrudan ilişki içerisinde, aynı ideolojik temele sahiptirler ve Müslümanlar her yerde onları "Vahabiliğin" taşıyıcıları olarak nitelendirmektedirler. Ne Rusya, ne de eski SSCB bu konuda istisna oluşturmamaktadır. Önemli olan, bu terimin İbn Taymiy'in (13. yy.) ve Muhammed İbn Abd al-Vahhab'ın (18. yy.) görüşlerini tam ve sistemli açıklamak bakımından dini eğitim için geniş, köktenci bakış açısını

---

5 *Yarlıkapov A.* İslamic fundamentalism in the Northern Caucasus: towards a formulation of the problem // Caucausian Regional Studies. 1999, Vol. 4, issue 1; *Borbovnikov V.O., Yarlıkapov A.A.* "Vahhabitı Severnogo Kavkaza // İslam na territorii bıvşey Rossiyskoy imperii" (Kuzey Kafkasya'da Vahabiler // Eski Emperyalist Rusya arazisinde İslam), Ensklopedik lügat, 2. baskı, M. 1999, s. 19.

6 Örneğin, bak.: *Maksakov İ., Sergeyev D.,* Sootneşenie İslamskih dvijeniy Dagestana (Dağıstan'daki İslami güçler arasındaki oran) // N.G. Religii. No 3 (14), Mart 1998; *Rotar İ.* Organizatorı terakta v Buynakskoe obeşayut prodoljit voynu. Djihad Vahabilik v Dagestane podderjivayut tak nazıvaemıe salafitı (Buynak'ta terör eylemini organize edenler savaşa devam edeceklerine söz veriyorlar. Dağıstan'daki cihadı safalitler himaye ediyorlar) // Nezavisimaya Gazeta No 13 (1584) 29.01.1998.

7 *Djumayev A.* Tsentralnaya Aziya: religiya i obşestvo-tema oçerednogo seminara Fonda "Soros-Kırgızstan" (Merkezi Asya: din ve toplum-"Kırgızistan-Soros" fonu seminer konusu), Tsentralnaya Aziya. 1997, No 6 (12), s. 14.

ifade etmiş olmasıdır. Klasik Vahabiliğin vatanı olan Suudi Arabistan'da dahi ondan eser kalmamıştır. Onun yerine birkaç radikal grupla beraber ılımlı liberalizmden (bu terimin köktencilikle ne kadar uyuştuğu da bilinemez) en uç muhafazakarlığa kadar düşünceler yer almaktadır.[8] Suudi Arabistan'daki okullarda öğrenim gören gençler,bu okullarda Klasik Vahabizm'in öğretildiğini ancak günümüzde Klasik Vahabizm'in, Krallığın resmi ideolojisi olmadığını ifade etmektedirler.[9] Devlet tarafından desteklenen ulema, tekli eğitim sisteminden yana değildir. Tek bir mezhebe sıkı sıkıya bağlılık da pek hoş karşılanmamaktadır. Suudi okullarındaki eğitimciler, bu okullardaki Rusya ve BDT'den gelen öğrencilere, hocaları, diğer şeriat okullarının zararına olacak şekilde sadece bir tek mezhebi (Hanefilik) öğrenme çabaları nedeniyle itiraz ediyorlardı. Suudili ulemaların bu tutumları, kuşkusuz ki taklide (Sünni mezheplerini kuran dört imamdan sadece birisinin öğretisine bağlılık) ilk karşı çıkan İbn Taymiy'in görüşlerine de uygundur. İbn Taymiy'in düşüncelerinin, İslam dünyasında Vahabi olarak kabul edilen "Müslüman Kardeşler"[10] hareketinin ideolojisinde de önemli bir yeri vardır.

Görüldüğü gibi, 19. ve 20. yy.'da Vahabilik teriminin anlamı genişleyerek, Sünnilikteki tüm radikal ve köktenci akımları da kapsamına almıştır.[11] Kuzey Kafkasya'daki Müslümanlar arasında da bu terim bahsettiğimiz anlamda kullanıldığı için, bu makalede de uyulacaktır. Yalnız buna dayanarak, hem gelenekçiler, hem de reformcular karşı tarafa aşağılayıcı anlamlar da yüklemektedirler. Zaman zaman karşılıklı nitelendirmeler (kötü anlamda) için diğer terimler de kullanılmaktadır. Örneğin, Karaçaylar Vahabileri "karasakal" (sakallarını tıraş etmedikleri için), onlarsa kendilerine muhalif olanlara "mevlitçi" ya da "sumkacı" (çantacı) olarak isimlendirmektedirler.[12]

Vahabiler kendilerini hiçbir zaman bu şekilde isimlendirmemişlerdir. Bu hareketin yeni yeni ortaya çıktığı 18. yy.'da onlar kendilerini ahli at-

8 *Polyakov K.İ.* Korol Fahd mejdu kapitalizmom i ulemami (Kral Fahd kapitalizm ve ulemalar arasında) // NG-religii (dayjest). No 1 (1), 03.02.1999.

9 Bu husus uzmanlarca da belirtilmektedir. Bak. Bibikova.O.P. BDT'de Vahabilik // İslam ve Siyaset (Yakın ve Ortadoğu'da, Kafkasya ve Orta Asya'da İslam ve Siyasetin etkileşimi). M. , 2001, s. 91-93.

10 *An-Naim, Abdullahi Ahmet.* İslami reformlar yolunda (özgürlükler, insan hakları ve Uluslararası hukuk).

11 *İgnatenko A.* Endogennıy Radikalizm v İslame (İslam'da içsel radikalizm) // Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. 2000, No 2 (8), s. 126-127.

12 "Mevlitçi" ve "Sumkacı" anlamı Vahabiler ve geleneksel İslamcılar arasında tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Vahabiler buna kesinlikle karşı çıkmaktadırlar. Mevlit-Peygamberin doğum günüdür ve peygamberin doğulduğu ayda yapılan özel törenleri ifade eder. Burada peygamber methedilmektedir. Vahabiler bunun gereksiz olduğunu belirterek, mevlidin yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Geleneksel İslamcılar, onlardan birisi vefat ettiği zaman taziyelerini bildirmek üzere gelen kişilere yemek verdikleri için Vahabiler onlara "Sumkacı" adını takmışlardır. Vahabiler bu törenin yaşayan insanlar için iflas ettirici, ölüler için de zaten gereksiz olduğunu ifade ediyor ve bu geleneğe de karşı çıkmaktadırlar.

tavhid ya da muvahhidun ("Tek Allahlı insanlar", "Tek Allahlılar") olarak isimlendirmişlerdir. Günümüzde Kuzey Kafkasya'da, "Vahabi" olarak isimlendirilmekten pek hoşnut olunmamaktadır.[13] Bu kelime Rus istihbaratı tarafından "uydurulan" kelime olarak görülür. Onlar kendilerini cemaat-el Müslimin, Salafion ya da "Kardeşler" (Kuzey Kafkasya Vahabi toplulukları arasında bu hitap şekli yaygındır) olarak isimlendirirler.

Kuzey Kafkasya'da Vahabiliğin Nedenleri, Şartları ve Yayılma Yolları

Kuzey Kafkasya'daki Vahabi hareketinin tarihi çok da eski değildir. İlk gruplaşma, daha 1970'lerde oluşmuş ve giderek etkili hale gelmişlerdir. Başka bir deyişle, çağdaş Vahabilik yerli kökenlidir.[14] Daha sonra yaygınlaşmasında dış nedenlerin de etkisi olmakla birlikte, büyük ölçüde iç nedenlerden kaynaklanmıştır.

1980'lerin başında din üzerindeki devlet baskısının sona ermesi, misyoner faaliyetleri daha kolay hale getirmiştir.[15] Kendisini Müslüman olarak görenlerin çoğu dinleri ile ilgili yüzeysel, bazen de yanlış tasavvurlara sahiptirler.[16] Toplumun dini cahilliği, çeşitli tefsirlerle ilgili tasavvur eksikliği, Sünni İslam çerçevesi içinde varolan İslam ile ilgili ideal tasavvurlar tek bir din gibi yorum ve yönlerin de aynı olması, ilk aşamalarda Müslümanlar arasındaki reformcu düşüncelerde ciddi artışa neden olmuştur. Aynı zamanda, insanları "temiz ve asıl olan" İslam'a davet etmeler de sıklaşmıştır. Gerçekten de, yetmiş yıllık ateist yönetim, Kuzey Kafkasya'da İslam adı altında bazı hallerde Kuran'ın lafzına ve ruhuna ve Peygamberin sünnetine aykırılık teşkil eden inanç ve törenlerin yaşatılmasına neden olmuştur. Ekonomik reformlar ve bunun beraberinde getirdiği fakirleşme, başlangıçta Müslümanların çoğu için yıkıcı olmuştur. Kuzey Kafkasya'nın, kökü İslam öncesi döneme uzanan muhteşem gömme ve anma törenleri nüfus için giderek daha ağır yük haline gelmeye başlamıştır.

Başlangıçta devlet kurumları, radikal düşünceler konusunda gerekli önlemleri almamak suretiyle, Vahabiliğin halk arasında yayılması

---

13 *Küçükcan T.* Some Reflections on the Wahhabia and the Sanusiya Movements // Türk Tarih Kurumu. Bülten. Ankara, 1997. T. LXI. No 231. s. 321.

14 *Bobrovnikov V. O., Yarlıkapov A.A.* Kuzey Kafkasya'daki Vahabiler, s. 19.

15 Dini yaşamın liberalleştirilmesi "perestroyka"nın ilk yıllarında başlamış ve sadece Ortodoks kilisesine ait edilmiştir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin İslam dini ile ilgili tutumu çok sertti. 18 Ağustos 1986'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi "İslam'ın yayılmasına karşı mücadelenin güçlendirilmesi" konusunda özel kararname çıkarmıştı. Komünist Partisi dağılıncaya kadar da bu kararname yürürlükten kaldırılmadı.

16 Bu durum Rusya'da halen devam etmektedir. Cami, mektep ve medreselerin sayılarının artmasına rağmen insanların dini bilgileri çok azdır.

Başlangıçta devlet kurumları, radikal düşünceler konusunda gerekli önlemleri almamak suretiyle, Vahabiliğin halk arasında yayılması konusunda gerekli ortamı kendisi sağlamış oluyordu.

konusunda gerekli ortamı kendisi sağlamış oluyordu. Burada birçok neden de etkili olmuştur. Bunlar arasında dini özgürlüklerin şartları konusunda resmi yönetimin deneyimsizliğini ve iyi hazırlanmış uzman kadroların bulunmayışını sayabiliriz.

Vahabi toplulukları üyelerinin sağlam yaşam tarzı, kardeşlik ruhu, belirtilen düşüncelerin cazipliği ve sadeliği çoğu kişinin ilgisini çekmiştir. Vahabi ideolojisinin gelişmesinin nedenleri arasında halkın ekonomik açıdan yoksullaşması, yolsuzluk ve suç oranındaki artışa itirazların güçlenmesi de vardır. Vahabi vaizleri çağdaş Kuzey Kafkasya toplumunda bulunan bu tür olumsuz durumları yoğun bir şekilde eleştirerek, İslam dininde gösterilen kardeşlik ve sosyal adalet ilkelerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, derhal ve tüm metotlardan yararlanarak, toplumdaki eksiklikleri gidermek amacıyla şeriat düzeni oluşturmak istemişlerdir. Bütün bu nedenler, Kuzey Kafkasya'da Vahabi topluluklarının kendine özgü sosyal altyapısını oluşturmaktadır. Bölgedeki Vahabi hareketinin önemli bir kısmını, öncelikle toplumsal yaşama yeterince uyum sağlamamış gençler oluşturmaktadır. Bu gençler İslami yaşam tarzına uygun olmadığı ve maddiyat ön planda olduğu için şimdiki düzene karşı açıkça itiraz etmektedirler. Bunun yanında, işgücü ve sosyal aktifliğe sahip gençler, her zaman dağlık bölgelerde işgücünün fazlalık teşkil etmesinden zarar görmektedirler. Devrimden önceki dönemde var olan bu durum, idari ve askeri yöntemlerle ortadan kaldırılıncaya kadar Sovyet döneminde de gizli şekilde varlığını korumuştur. Kuzey Kafkasya'nın bütününde otuz yaşını doldurmamış nüfusun % 70'i günümüzde işsizdir.[17] Vahabiliğin geniş bir şekilde yayıldığı Dağıstan Cumhuriyeti'nde 18-28 arasındaki yaş grubundan olan gençlerin yaklaşık % 60'ı işsizdir.[18]

Vahabilik ideolojisi, dağlardaki anayurtlarından zorla koparılarak ovalara göç ettirilmiş Dağlı nüfus arasında da yaygındır. Onların çoğu özellikle, Dağıstan Cumhuriyeti'ne bağlı Kızılyurt, Hasavyurt ve Buynak rayonunda (rayon-Rusya'da ilçeden büyük, ilden küçük özel idari birim) yaşamaktadırlar. Dağıstan Vahabilerinin ideolojik lideri olan Bahaettin

---

17 Kuzey Kafkasya'da Barışın Yolu. *V.A.T İşakov*'un redaksiyonu ile basılmış bağımsız uzman raporu.

18 Kisriev E. Respublika Dagestan. Model Etnologiçeskogo Monitorninga (Dağıstan Cumhuriyeti. Etnolojik Monitör Modeli), M., 1999, s.21.

Kebedov (Baha et-din Muhammet) Kızılyurt şehrinde 700 öğrencinin aynı anda öğrenim görebildiği medrese (medrese, 1989-1997 arasında faaliyette bulunmuştur) açmıştır.[19] 1998 yılında Buynak rayonuna bağlı 3 köyün, Karamahi, Çobanmahi ve Kadar köylerinin insanları kendilerini, yerli yönetimi ve güvenlik güçlerini de tanımayarak sadece şeriat yasalarının geçerli olduğu "İslami bölge" ilan etmişlerdir.[20] Rusya'nın içinde yer alan bu bölge, dünyevi Dağıstan yönetimini tanımıyordu. Tüm yıl boyunca insanların yaşamlarını tehlikeye atma pahasına "şeriat yönetimi" düşüncelerinden vazgeçmemişlerdir.

Vahabi propagandasının başarılarına yurt dışındaki, özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt'in sivil, İslami yardım kuruluşlarının önemli katkısı olmuştur. Hatta bu kuruluşların desteği ile Vahabiler, matbaa çalışmaları[21] ve Dağıstan Cumhuriyeti'nin Buynak rayonunda televizyon yayını yapma girişiminde bile bulunmuşlardır. Bu kuruluşlar arasında en önemlileri, Al-Harameyn, al-İgasa, "Tayba" Uluslararası İslami Yardım Kuruluşu, Umumdunya İslam Gençleri Asamblesi (WAMY), Sosyal Reformlar Derneği, Uluslararası İslami Kurtuluş Örgütü (UİKÖ), "İbrahim Bin Abdulaziz Al İbrahim" Fonu ve diğer İslami hayır kuruluşları yer almaktadır.

Vahabiliğin buradaki yayılma yollarından birisi de Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerindeki gençlerin, Suudi Arabistan'ın, Kuveyt'in ve Pakistan'ın eğitim kurumlarında okutulmasıdır. 1996 yılı verilerine göre, sadece Dağıstan Cumhuriyeti'nden 1230 genç[22] yurt dışına İslami eğitim görmek üzere gönderilmiştir. Cumhuriyetin toplam nüfusu o sırada yaklaşık 2 milyondu. Medine'deki Kral Koleji ve diğer öğretim kurumlarında tüm İslam dünyasında olduğu gibi, İslam'ın 4 Sünni

---

[19] *Bobrovnikov V.O., Yarlıkapov A.A.* "Vakkabitı" Severnogo Kavkaza (Kuzey Kafkasya Vahabileri), s.21.

[20] *Bobrovnikov V.O.* İslamofobiya i religioznoezakonodetelstva v Dagestane (Dağıstan'da İslaofobi ve dini yasama faaliyetleri // Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. 2000. No 2 (8). S. 153.

[21] Dağıstan Vahabilerinin dini lideri Bahaittin Kabedov'un kurmuş olduğu "Santlada" ve doğduğu köyün adını verdiği "Badr" yayınevleri Moskova'da yerleşmekte ve büyük çapta işler yapmaktadır. Moskova'da yaşayan Dağıstanlılar tarafından kontrol edilmektedir; "İbrahim Bin Abdülaziz Al İbrahim" Rusya Fonu. Onların yayınladığı bazı kitaplar:
"Santlada" Yayınevi: Abu al-Alya al Mevdidi. Peygamberin hayati misyonu. M., 1992; *Fethi Yakan.* İslam: İdeoloji, Hareket, Değişim. M., 1992; *Ebu al-Alya al Mevdudi.* Günümüzde İslam. M., 1992; *Muhammed İbn Cemil Zinu.* İslam kodamanları ve İnanç. M., 1992; *Seyyid Kutub.* Gelecek İslam'ındır. M., 1993 ve d.
"Badr" Yayınevi: *Muhammed Munir Gazban.* Peygamberin (S.A.V.) Yolu, M., 1996; *Bahaettin M.* Namaz. M., 1999; Çocuklar için İslam 1. kısım. M., 1999; Mukaddes Kuran 28-29-30 bölümler, *Abdurrahman Saadi'nin* açıklamalarıyla meal. M., 1999; *at-Tamimi* M. Tektanrılık kitabı. M., 1999; aş-Şayi H., *Ar-Reşid S.* Ölümden önceki an. M., 1999 ve d.

"İbrahim Bin Abdulaziz Al İbrahim" Rusya Fonu Yayınevi: *Şeyh Muhammed bin Saleh al-Usayemin.* İnanç Esaslarının açıklanması. İslam akidesinin kısa röportajı. M., 1999; *Muhammed bin Cemil Zinu* Peygamberin (S.A.V.) meziyetleri. Üstün İslam Ahlakı ve Töreleri Hakkında. M., 1999; *Doktor Salih bin Abdullah bin Hamit.* Allah'a çağrının hikmet anlayışı. M., 1999 ve d.

[22] Dağıstan Cumhuriyeti Milli Siyaset, Dış İlişkiler ve Haberleşme Bakanlığı'nın verileri. Yazarın özel arşivinden.

mezhebinin öğretilmesinin yanında, programda İbn Taymiy'in düşünceleri ve Hanbeli mezhebi ilkeleri de yer almaktadır. Bütün bu tespitler, Suudi Arabistan'ın eğitim kurumlarında öğrenim gören gençlerle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu eğitim kurumlarındaki Kuzey Kafkasya gençleri, dini hoşgörüsüzlük ve radikal düşüncelerle yetiştirilmektedirler. Bu tür insanlar çoğunlukta değillerdir. Onlar günümüzde Vahabilerin, ideolojik önderlik de yapan entelektüel elit tabakasını oluşturmaktadırlar. Vahabilerin esas kitlesi dışında kalanlar Hanbeli mezhebine de riayet etmektedirler.

Vahabilik ideolojisinin yayılması konusunda, gençlerin yurtdışında eğitilmesinin yanı sıra, dini misyonerlerin faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır. Bu faaliyetler, özellikle 1990'larda bölgede büyük artış göstermişlerdir. Kuzey Kafkasya'daki tüm halklar, Vahabiler ile ilgili olumsuz düşüncelerini ortaya koymakta, yabancı misyonerler için ise hoş olmayan ifadeler kullanmaktadırlar. İfadelere göre, bu insanlar tercümanlar aracılığıyla halkı "gavurlara" (ifadelerinden "gavur" kavramı ile yerli Rusları ve Rusya'yı kastettikleri anlaşılıyordu) karşı savaşmaya çağırıyorlardı. 1990'ların ortalarında hükümet,biraz geç kalınmakla birlikte onların faaliyetlerini kontrol altına almaya başladı.

Vahabiliğin, Kuzey Kafkasya'da yayılma kaynaklarından birisi de Pakistan'dır. İslam'ın radikal yorumları Kuzey Kafkasya'ya doğrudan Pakistan'dan, daha doğrusu Orta Asya Vahabileri üzerinden gelmiştir.[23] Stavropol vilayetine bağlı Neftekum rayonunda Vahabiliğin Said Molla ismiyle tanınan bir Özbekistan vatandaşı tarafından yayıldığı resmi kuruluşlar tarafından da tespit edilmiştir.[24] Bu kişi, 1993'te tamamen Nogayların yaşadığı Kayasul köyünde ailesi ile birlikte görülmüştür. Onun burada yerleşmesine yerel yöneticilerin yardım etmesi de çok ilginçtir.[25] Köy yönetiminin başı olan S.G. Artyunov Vahabiliğe kaydolmakta birlikte Said Molla'nın iş kurmasında yardımcı olmuş, ev yapması için arsa ayırmış ve ev yapmasında da yardımcı olmuştur. Bu kadar olumlu şartlarda Said Molla kendi propagandasını hazırlayabilmiş ve hızlı bir biçimde yerel halk içindeki gençler arasında kendisine çok sayıda taraftar edinebilmiştir. Enerjik genç nüfus, dış desteğin de yardımıyla cahil ve dindar yaşlılarla olan mücadeleyi kazanmışlar ve camileri ele geçirmişlerdir. Said Molla kendi işini tamamladıktan sonra

---

23 Pakistan'da İslam Radikalizmi: bölgedeki gelişmesi ve rolü // Tsentralnaya Aziya i Kavkazya, 2000. No 6 (12). s. 130.

24 *Yarlıkapov A.* Nogay ovası: günümüzde halk ve din // Etnografiçeskie obozrenie. 1998. No 3. s.96.

25 Hükümetin yerlerde Vahabiliğin yayılmasına yardım etmesi, bir gerçekliktir. 1997'de İnguş Cumhurbaşkanı Ruslan Auşev gençlerin özel askeri eğitim gördüğü kamplara yardım etmiştir. Bir yıl sonra kamp, Sofi şeyhlerinin baskısı sonucunda kapatılmıştır. *Bibikova.O.R.* Ukaz. Rab. s. 95-96.

Eğer Vahabiliğin Suudi Arabistan varyantı şimdilik kendisini ideolojik (büyük Cihat düşüncesine de dayanarak) alanda güçlü bir biçimde göstermekte ise, Pakistan varyantı kendi taraftarlarını daha çok küçük ya da silahlı Cihat gibi pratik faaliyetlere yöneltmiştir.

vatanına geri dönmüş ve işini, Kayasulin camisinde öğrencilerinden birisi imam olarak devam ettirmektedir.

Burada hemen belirtelim ki, kaynağı Pakistan olan Vahabilik düşüncesi, Kuzeybatı Kafkasya için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır. Eğer Vahabiliğin Suudi Arabistan varyantı şimdilik kendisini ideolojik (büyük Cihat düşüncesine de dayanarak) alanda güçlü bir biçimde göstermekte ise, Pakistan varyantı kendi taraftarlarını daha çok küçük ya da silahlı Cihat gibi pratik faaliyetlere yöneltmiştir. Vahabilik düşüncesinin Pakistan'dan Orta Asya yoluyla yayıldığını, Stavropol bölgesinin batı rayonlarından olan çok sayıda gencin Çeçenistan Cumhuriyeti'nde Rus yönetimine karşı aktif bir biçimde savaşmaları bu örneği iyi açıklamaktadır. Bundan başka, yerli Vahabi toplulukları mescitlere yerleşerek buraları spor yapmak ve dövüş sanatı öğrenmek üzere geniş bir biçimde kullanarak daha çok pratiğe yönelme gayreti içindedirler.[26]

Kuzey Kafkasya'daki Vahabilik Hareketinin İdeolojisi ve Teşkilat Yapısı

Kuzey Kafkasya'daki Vahabilerin temel ideolojisi, tek geçerli kaynak olan Kur'an'ı ve onların deyişiyle sünneti kabul etmeleridir. Vahabiliğin ideologlarından birisi şöyle diyor: "Müslümanların İslam'ı, Kutsal Kur'an'da-Allah'ın kelamlarında ve Sünnette, yani Hz. Muhammet'in hadislerinde canlandırıldığı şekilde içten kabul etmeleri gerekmektedir.[27] Onlar Müslümanların dört mezhepten (dini-içtihat okulu) sadece birisine körü körüne ve kayıtsız şartsız uymasına itiraz etmektedirler. Yanlış tasavvurların tam tersine, Kuzey Kafkasya Vahabileri, mezhepleri inkar etmemekte, sadece onlardan birisine dayanılmasına (taklide) karşı çıkmaktadırlar. Aynı zamanda, Suudi Vahabileri[28] gibi onların

---

[26] *Lukoyanov A.K.* İgrı v "Vakkabizm" (Vahabilikte oyunlar) // İslam ve Politika (Yakın ve Orta Doğu'da, Kafkasya ve Orta Asya'da İslam ve Siyasetin etkileşimi). M., 2001. s. 102.

[27] *Yarlıkapov A.* Kredo vakkabita (Vahabiliğin ilkeleri) // Vestnik Evrazii. (Bağımsız bilimsel dergi). 2000. No 3 (10). s. 117.

[28] *Vasiliev A.M.* İstoriya Saudovskoy Aravii (1745 g.- konets XX v.) (Suudi Arabistan'ın tarihi (1745-20. yy. sonlarına kadar)). M., 1999. s. 80.

Kuzey Kafkasyalı taraftarları da de dört imamı, Sünni mezheplerinin kurucularını ve iki büyük şeyhi İbn-i Taymiy ve İbn-i El- Kayim'i kabul etmekte, onlardan sonraki şeyhlerin hükümlerini kabul etmemektedirler.

Vahabilerin Kuzey Kafkasya İslam portresinde bulunan, caiz olmayan yenilikleri (bida) arıtma çağrıları da buradan kaynaklanmaktadır. Onlar, yerli Müslümanlar arasında kök salan, merhum için hayrat vermek, Kur'an okutmak, defin sırasında telkin okumak (merhuma, o bir dünyada melekler tarafından sorgulanınca cevaplamak için gerekli talimat), merhumu günahlardan arındırma töreni yapmak, mezarlıkta sadaka dağıtmak, Mevlit (Hz. Muhammed'in doğum günü) okutmak gibi birçok gelenek ve ayine sert bir biçimde karşı çıkmaktadırlar. Bir kere, uzlaşmaz Vahabiler, yerli Sufizme ve onunla bağlantılı dinsel putlaştırmaya karşı çıkmaktadırlar. Vahabiler, yerli tarikat taraftarlarının şeyhlere saygı, zikir, kutsal şeyhlerin mezarlarını ziyaret ve diğer bir çok uygulamalarını yanlış yola düşmenin, şirkin ve küfrün işareti olarak nitelendirmektedirler. İmansızlıkla suçlananlar sadece tarikat taraftarları değil; yanlış yolda olan, Vahabilerle aynı bakış açısına sahip olmayan tüm Müslümanları suçlamaktadırlar.

Vahabilik ideolojisinde en önemli yeri Cihat din için savaş tutmaktadır. Vahabilerden birisi kısaca şöyle demiştir: "İslam, Cihat dini ve yaşamıdır. İslam her bir Müslümana dininin başarısı için varlığını ve gücünü (hiçbir şeyini) esirgememeyi emrediyor.[29] Başka bir deyişle, Cihatta yer almak, Vahabilere göre her Müslümanın borcudur. Bunun yanı sıra onlar, günümüzde cihadın mutlaka İslam'ın düşmanlarına karşı silahlı mücadele ederek gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedirler. Dağıstan'daki "Bedir" İslami Çağrı Merkezi'nin yayınladığı beyannamenin dördüncü sayısında, "İslam cemaatinin" on kadar önde geleni, Cihadı, silahlı mücadele olarak tanımlamışlardı. İlginçtir ki, "güven"in anlamını açıklama konusunda beyannamenin yazarı şu ifadede bulunmaktadır: "Güvenden kasıt, askerin kendi komutanına, onun yeteneğine ve samimiyetine inanması, sevgiden yola çıkması, saygı göstermesidir."[30]

Eğer Kuzey Kafkasya Vahabilerinin düşüncelerini dikkatli bir biçimde analiz edersek, kolayca fark edebiliriz ki, çatışma potansiyeli Vahabilik ideolojisinin iki temel tezine dayanmaktadır: birinci tez onların İslami yorumlarını kabul etmeyenlerin İslam'dan uzaklaştığını; ikinci tez ise 'gavurlara' karşı silahlı cihadı ortaya koymaktadır. Rusya'nın İslam

---

29 *Yarlıkapov A.* Vahabiliğin ilkeleri... s. 117.

30 "*Badr*". İslamskiy djamaat (İslam Cemaati). (Liste). Yazarın özel arşivi.

alanındaki bilim adamı A.A.İgnatenko da bu iki tezi Vahabiliğin yapısına göre incelemektedir.[31]

Alan araştırmaları, Dağıstan'daki Vahabilik hareketinin düzenli bir yapısının ve aynı zamanda uyacakları tek bir dini-hukuki doktrinlerinin olmadığını ortaya koymuştur. Vahabilik taraftarları, hareketin temellerini güçlendirici rol oynayan Muhammed İbn-i Abdul Vahhab'ın öğretisine kayıtsız şartsız bağlı olmanın yanı sıra, İslam'ın Sünni mezhepleri içerisinde sadece Şafilik ve Hanefiliğe uymaktadırlar. Hükümetin geleneksel Müslümanlarla yaptığı tartışmalar aşırı tutum takınan reformcuların Şeriat düzenini benimsemesine neden olmuştur. Bu durum Rusya hukuk sistemi ile olan çelişkileri ortaya çıkarmıştır. Vahabiler arasında ideolojik mülahazalarla savaşmaya hazır çok sayıda genç vardır. Fakat, Vahabilerin hepsi uç görüşleri kabul etmemektedir; aralarında gelenekçilerin yönetimi ile işbirliğine tamamen hazır olanlar da vardır. Dağıstan Cumhuriyeti Tarumov rayonuna bağlı Novo-Dmitrievka köyündeki küçük Vahabi örgütünün üyeleri ile gerçekleştirilen görüşmeleri sırasında yerli mollanın, onların mevcut fikir ayrılıklarını görüşmek üzere bir araya gelme tekliflerine cevap bile vermediğini söylemişlerdir. İçlerinden birisi şu ifadede bulunmuştur: "Bizleri mescide dahi sokmuyorlar. Günde beş kere ezan okunması gerekiyor. Biz bunu yapabiliriz. Ama şimdi nasıl biliyor musunuz? Mescidin kapıları her zaman kapalıdır ve sadece Cuma namazları sırasında açılıyor. Bu Müslümanlık mıdır?"

Kuzey Kafkasya'da Vahabiliğin anlamı gelişmiş ve ardından da tüm terörist ve bölücü liderler silahlı mücadeleye başlamışlardır. Onlar federal hükümete ve yerel yönetime karşı, her ne kadar sonuncunun başında Müslümanlar olsa da, silahlı mücadelenin ideolojik zeminini oluşturmuşlardır. Radikal-köktenci ideolojik unsurları başarıyla gerçekleştirmeleri bölücülüğe, bölücülerin ideologları tarafından "Hıristiyan-Yahudi" Rusya'nın Müslüman Kafkasya ile savaşı olarak gösterilen Çeçenistan'daki askeri operasyonlar sırasında da yardım etti.

Alan araştırmaları, Dağıstan'daki Vahabilik hareketinin düzenli bir yapısının ve aynı zamanda uyacakları tek bir dini-hukuki doktrinlerinin olmadığını ortaya koymuştur.

Halbuki, Çeçenistan'da meydana gelen bazı olaylar Vahabi olduklarını iddia edenlerin (aslında öyle olmasalar da) bile,

[31] *İgnatenko A.* İslam'da içsel radikalizm... s. 124.

Vahabiliğin en radikal yorumlarından kendi hedefleri doğrultusunda başarıyla yararlandıklarını göstermektedir. Ne Basayev, ne Udugov, ne de Yandarbiyev düzey ve bilgileri itibariyle Bahaettin Kebedov ya da Ahmet-Kadı Aktayev gibi düzey ve bilgileri itibariyle Vahabiliğin manevi lideri olacak düzeye gelmemişlerdir. "Vahabi" Basayev, Vahabiliğin sert bir biçimde yasaklamasına rağmen, göğsünde nişan taşımaktadır.[32] Çeçenistan'da Rusya'ya karşı savaşanların arasında Vahabiliğin ideolojisini derinden ve sağlam bir biçimde anlayanların bulunması ihtimali dahi çok azdır; onlar daha çok otomatik silahlarla ve bombalama faaliyetleri ile ilgilidirler.

Kuzey Kafkasya'daki Vahabi hareketinin organik yapısı çok basittir. Her bir topluluğun başında hem dini, hem de toplumsal hayatı yöneten kişiler bulunmaktadır.Vahabi toplulukları arasında hukuki olarak, organik bir bütünlük yoktur; onların her biri pratikte özerktir. Bölgedeki Vahabilerin her hangi bir teşkilatı ya da partisi yoktur; daha önce mevcut olan bazı yapılar ise günümüzde dağılmış vaziyettedir. Ama yine de tüm Vahabi toplulukları birbirlerini tanımakta ve çok sık olmasa da birbirileri ile ilişki kurmaktadırlar. Onlar sadece kendi topluluklarını cemaat, tüm toplulukları ise Müslümanlar olarak isimlendirmektedirler.

Her bir Vahabi topluluğu iki çok önemli İslami kuruma sahip olma gayreti içerisindedir: medrese ve şer-i mahkeme. Bu kurumlar aracılığıyla özellikle, Kuzeydoğu Kafkasya bölgesinde yeteri kadar büyük ve sağlam Vahabi toplulukları oluşmuştur. Kuzeybatı Kafkasya bölgesinde de bu tür topluluklar oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat, onlar çok kısa sürede kapatılmıştır. Günümüzde, bu tür Vahabi kurumları, Çeçenistan'ın bazı bölgeleri istisna olmakla tüm bölgede gizli ve yarı gizli faaliyet sürdürmektedirler.

Vahabiler kendilerini mütecanis bir hareket olarak göstermemektedirler. Günümüzde onlar arasında iki akım vardır: radikaller ve ılımlılar.

Radikallerin konumları bellidir: Onlar bir an önce Kuzey Kafkasya'da İslami bir yönetimin oluşmasını ve Müslümanların yaşadıkları rayonlara Şeriat normlarının gelmesini istemektedirler. Ilımlı kanat ise haklı olarak, bölgede yaşayanların çoğunun kendilerini Müslüman olarak görmelerine rağmen, dini bilgileri yeterli düzeyde olmadığı için Şeriat normlarının getirilmesini istememektedirler. Şeriat normlarının uygulanması için gerekli zemin oluşmadığı için, onlar İslami yönetim sorununu ileriki yıllara taşıma amacındadırlar. Öncelikle, şeriat kurallarına

---

32 *Marakov D.* Radikalnıy İslamizm na Severnom Kavkaze: Dagestan i Çeçnya (Kuzey Kafkasya'daki radikal İslamcılık: Dağıstan ve Çeçenistan) // Çatışma-dialog-işbirliği. Kuzey Kafkasya'daki etno-politik durum. Bülten No 1 (Eylül-Kasım). M., 1999. s. 48.

uygun yaşamak isteyen Müslüman kuşak yetiştirmeyi gerekli görmektedirler.

Aşırı bölücü görüşlere sahip olan Vahabiler, askeri gruplar oluşturmaktadırlar. Örneğin, sadece Dağıstan Cumhuriyeti'nde 1999 yazında yetmişten fazla Vahabi grubu bulunmaktaydı.[33] Vahabi askeri grupların tartışılmaz lideri, günümüzde Rus yönetimine karşı mücadele eden İordanyalı Hattap'tır. 1997 sonunda çok sayıda Dağıstanlı Vahabi ideologları Bahaettin Kebedov'la birlikte Çeçenistan'a geçerek, Hattab'a katılmışlardır. Kebedov, Çeçenistan topraklarında Rusya ordusuna karşı askeri operasyonlara aktif bir biçimde katılan askeri gruplardan Kafkasya İslam Ordusu'nu da kurmuştur.[34] Vahabi askeri güçlerinin bir lideri de, Dağıstan Cumhuriyeti Buynak rayonuna bağlı Karamhi ve Çobanmahi köylerindeki silahlı birliklerin organizatörü olarak tanınan ve Hattap ile sıkı ilişki halinde olan Carullah Racbeddinov'dur. Basayev ve Hattab'ın askeri birlikleri dağıtılmadığı sürece, onların bölücü İçkeriya ve Dağıstan Halkları Kongresi'nin kontrol ettiği bölgede en güçlü askeri birlik olduğunu söyleyebiliriz. Bir noktaya da dikkat etmek gerekir ki, gizli faaliyete geçen Vahabilerin büyük bir kısmı silahlanmış durumdadırlar: devleti, planlı bir biçimde onları belirlemek ve silahlarını almak gibi uzun yıllar sürebilecek görev beklemektedir.

Laik Devletin ve Dini Kurumların Resmi Konumu

Dağıstan Müslümanları Dini İdaresi, onların ideolojisine karşı çıktıkları gerekçesiyle Vahabilere karşı sert ve uzlaşmaz tavır göstermektedir. Dağıstan Cumhuriyeti müftüsü, Dağıstan Müslümanları Dini İdaresinin Başkanı Ahmet Hacı Abdulayev, Dağıstan Cumhuriyeti'nin büyük İslam bilim adamı Abakar Dadayev, Dağıstan'daki "Nur" Cemiyeti Başkanı ve "Nurul İslam" gazetesinin genel yayın yönetmeni Muhammed Hacıyev ile yapılan görüşmelerde, onlar sorunun çözümlenmesi için esasen güç kullanılmasından yana oldukları ifade edilmiştir. Dağıstan'daki İslami mezhepler oradaki Sufi şeyhleri ve ulemaları tarafından korunabilmiştir. Bu da yukarıdaki kişilerin söyledikleriyle de uygunluk teşkil etmiştir. Buna göre de Vahabilerin tarikatları eleştirmeleri ve bunu pratiğe yansıtmaları Dağıstanlılar arasında İslam'ı zayıflattığı gerekçesiyle 'korkunç' kabul edilmektedir. Dini İdarenin Başkanı Vahabilerle her hangi bir görüşme yapmaya kesinlikle karşı çıkmaktadır. Bu görüşü Müftü Ahmet Hacı Abdullayev RTR (Rusya Devlet Televizyonu) televizyonuna yaptığı açıklamayla onaylamıştır: "Vahabileri

[33] *Kukoyanov A.K.* Vahabilikteki oyunlar...s. 103.

[34] *Borbornikov V.O., Yarlıkapov A.A.* Kuzey Kafkasya Vahabileri...s. 22.

yalnız kurşun ıslah edebilir".[35] Bu konuda Çeçenistan Cumhuriyeti'nin geçici yönetiminin başı ve eski müftü Ahmet Hacı Kadirov "Novıy Gazeta" muhabirinin Vahabilik ile ilgili sorusuna şu cevabı vermiştir: "Mahvetmekten başka yol yoktur".[36]

Toplumsal birlikler, dini teşkilatlar, milletlerarası ilişkiler ve dış bağlantılar üzere Dağıstan Cumhuriyeti Halk Meclisi Komitesi Başkanı Surakat Asiyatilov Dağıstan görüşünü bu yönde dile getirmiştir. O, Vahabilere karşı mücadele kanunu çıkarılmasını savunanlardan birisidir.

Dini tartışmaların, diğer tarafı tanımamanın ve ayrılmaların yoğun olduğu 1990'lı yılların ortalarına kadar Vahabiler ve bölgesel tarikatlar arasındaki mücadele ideolojik nitelikte olmuştur. Ama 1990'lı yılların ortalarından itibaren "tarikatçıların" (Sufi olan Nakşibendi, Kadiri ve Şazili mezheplerinin takipçileri) etkili olduğu Dağıstan Müslümanları Dini İdaresi'nin (DMDİ) çalışmaları sonucunda federal ve bölge hükümet kuruluşları Dağıstan'la zıtlaşmaya başlamışlardır.[37] DMDİ'nin birkaç müracaatından sonra hükümet Vahabiliğe karşı mücadeleye başlamıştır.[38] O andan itibaren de 'vahabi' kelimesi olumsuz bir anlam kazanmış, daha sonraları ise 'küfür' anlamına gelmeğe başlamıştır.[39] Çeçenistan ve Dağıstan'daki tartışma her iki tarafın da silah kullandığı bir çatışmaya dönüşmüştür. 1997'de Vahabilere uygulanan baskı daha radikal bir şekil almıştır. Dağıstan Cumhuriyeti'nde, 16 Eylül 1999'da "Dağıstan Cumhuriyeti arazisinde Vahabiliğin ve diğer bölücü faaliyetlerin yasaklanması" hakkındaki kanunun kabul

Dini tartışmaların, diğer tarafı tanımamanın ve ayrılmaların yoğun olduğu 1990'lı yılların ortalarına kadar Vahabiler ve bölgesel tarikatlar arasındaki mücadele ideolojik nitelikte olmuştur.

[35] *A. Medvedyev'in* programı "Gerçek Vahabilik" . RTR 14 Haziran 2000.

[36] *Politkovskaya A.* Ahmet Hacı Kadirov: basit insanlara özgürlük gerek değil // Novaya gazeta. No 32. 24-30.07.2000

[37] Bu konuda Dağıstan Müslümanları Dini İdaresi'nin (DMDİ) özel çalışmaları Dağıstan'ın üst düzey yöneticileri tarafından da belirtilmiştir. Örneğin, Dağıstan Cumhuriyeti Milli işler ve Dış ilişkiler Bakan yardımcısı Muhammed Kurbanov, Kadar bölgesinde Müslüman gruplar arasında ilişkinin bozulduğu bir zamanda "Dağıstan Müslümanları Dini İdaresi temsilcileri Vahabilerle ilişkide olan Müslümanlara gerçek dini inançlarını kaybettiklerini hatırlattığını" bildirmiştir.

[38] *Bobrovnikov V.* İslamofobiya i religioznoe zakonodatelstvo v Dagestane (Dağıstan'da İslamofobi ve dini yasama) // Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. 2000. No 2 (8). s. 151.

[39] Bak. Örneğin: *Krutikov E.* Sen kendin Vahabisin...// İzvestiya. No 192. 13.10.1999; *Şaymardcanov F.* Biz farklıyız // Moskovskie Novosti No 44. 16-22.11.1999.

edilmesinden hemen sonra tüm Vahabiler bölücü ve terörist kabul edilerek, Vahabilik yasa dışı ilan edildi. Bu kanunun 1. maddesi "Vahabilik ve diğer bölücü yapılanmaların (birliklerin)" oluşturulmasını ve faaliyetini yasaklamıştır. 5. madde ise Vahabilik faaliyetlerinde suçlu bulunan kişilerin "eğer onların faaliyetleri yasama organı tarafından belirlenen sınırları aşıyorsa, idari soruşturmaya tabi tutularak, 15 günlük hapse ve asgari ücretin 100 katından 500 katına kadar para cezası" ile cezalandırılmalarını öngörmektedir.

Yukarıda bahsettiğim kanun alelacele, savaşçıların Çeçenistan'dan Dağıstan üzerine yürüdüğü bir zamanda kabul edilmiştir. Tartışmalı olan konu, bu kanunun hukuki açıdan bazı zaaflarının olmasıdır. Burada "Dağıstan Cumhuriyeti arazisinde Vahabiliğe ve diğer bölücü faaliyetlere yol vermemek için bu kanunun kabul edildiği" belirtilmiştir.[40] Ama "Vahabilik faaliyetinin" ve "Vahabi teşkilatının" hukuki nitelikleri tanımlanmamıştır. Kanunun kimlere uygulanacağı da din konusunda tamamen bilgisiz olan kitleye açıklanmamıştır. Hiç kimseye Dağıstan polisine ve memurlarına Vahabiliğin gerçek Müslümanlıktan farkının ne olduğunu ve neden onlara karşı bu kadar radikal bir şekilde mücadele ettikleri anlatılmamıştır. Bölgenin din adamları da din konusunda yeterli bilgiye sahip değillerdi ve yukarıda belirtilen kanunun 7. maddesine göre yerel yönetimde onlar uzman olarak önerilerde bulunacaklardı.[41]

Böyle bir yetki derecesi pratikte Vahabilere karşı mücadeleden daha çok İslam'a karşı bir mücadele şeklini almıştır. Vahabilerle geleneksel dinciler arasında bir ayrım yapmak konunun uzmanları için bile zordur. Güvenlik kuruluşlarının bilgisiz olması da ayrı bir konudur. Bunun içindir ki, günümüzde Dağıstan'da dini konuyla ilgili bir broşür veya Arapça kitap bulunduran birisini hapse atmak mümkündür. Yukarıda belirtilen kanunda Vahabilik faaliyeti kriterlerinin açıkça belirtilmemesi, bu ideolojiden uzak olan insanların da cezalandırılmalarına neden olmuştur.

Vahabiliğin yasaklanması bile başarılı sonuçlar doğurmamıştır. Birçok Vahabi, yeraltı faaliyetlerine geçerek sakallarını kesmiş ve inançlarını saklamışlardır. Bazıları Dağıstan'ı terk etmiş, daha uzlaşmaz olanlar ise Çeçenistan'da süregelen savaşa katılmışlardır. Başka bir deyişle vatandaşların inançlarına karşı verilen bu mücadele pratikte sonuçsuz kalmış ve bu durum "düşünme ve inanç özgürlüğü" federal

---

40 "Dağıstan Cumhuriyeti'nde Vahabiliğin ve diğer bölücülük faaliyetlerinin yasaklanması" hakkında Dağıstan Cumhuriyeti Kanunu

41 İBİD.

yasasıyla zıtlık teşkil etmiştir. Dağıstan hükümeti hastalığı tedavi etmek yerine onun sonuçlarına karşı savaşmayı tercih etmektedir. Dinin sömürülmesinin yer altı faaliyete geçmiş Vahabilerin konumlarını güçlendireceği konusunda uzman kişilerin ifade ettiği görüşler vardır.[42]

Kuzeybatı Kafkasya'da[43] İslamın sömürülerek ve yanlış anlatılarak kötü bir din gibi sunulması kamuoyunda gerginlik yaratmaktadır.

Kuzeydoğu Kafkasya ile karşılaştırıldığında kuzeybatının daha az İslamlaşması, kamuoyunda, devletin kime karşı mücadele edeceği konusunda bir anlaşmazlık ortaya çıkarmıştır. Vahabilik çalışmalarını durdurmak için burada güvenlik güçlerinden daha çok yararlanılmaktadır. Örneğin, Karaçay-Çerkes'te Federal Güvenlik Bürosu (FSB) Vahabiliğin bir kolu olan, Muhammet Bidjiyev tarafından kurulan "Karaçay İmameti" partisini dağıtmıştır. Bidjiyev ise Karaçay'ı terketmek zorunda kalmıştır. Nisan 2000'da Malokaraçay'da ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin Karaçay bölgesinde yapılan bir araştırmada ve Moskova Federal Güvenlik Bürosu'nun burada Vahabilerle ilişkide bulunan insanların evinde arama yaptığı, bazı vatandaşların gözaltına alındığını söylenmiş ve tespit edilmiştir. Malokaraçay ile Pervomay köyünde bazı medreseler gizli faaliyete geçmişlerdir. 20 Ocak 2001'de Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı 2000 yılı sonuçlarını analiz etmiş ve 190 kişinin Vahabilerle sıkı ilişki içinde olduğunun tespit edildiği açıklanmıştır.[44]

Güvenlik güçleri bazen Vahabilerle ilişkisi olmayan vatandaşları da rahatsız etmektedirler. Stavropol bölgesine bağlı Mineralvodı ilinin Kangalı köyünde Şaltumayev kardeşleri cami inşa ettirdikleri için onları Vahabi diye nitelendirmişlerdir. 'Kardeşler'in hiç biri dini eğitim görmemiş, Vahabilerden de uzak durmuşlardır. Sadece vatansever insanlardır. Reformcu Vahabiler insanlar arasında etnik ayrımcılığa kesinlikle karşı çıkmaktadırlar. Bu arada gazeteciler de Şaltumayev kardeşlerinin Vahabi oldukları konusunda imaj oluşturmaya başlamışlardır. Hem bölge basını, hem de Rusya basını bu konuda görüşlerini dile getirmişlerdir.[45]

Dağıstan'daki bazı çevreler Stavropol bölgesi ve Karaçay-Çerkes'te de Vahabilerin faaliyetini yasaklayan kanun çıkarılması için çalışmakta[46]

---

42 *Bobrovnikov V.* Dağıstan'da İslamofobi ve Dini Yasama //Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. 2000.No 2 (8). S. 161.

43 Stavropol bölgesi Mineralvodı ve Neftekum rayonları, Karaçay-Çerkes, Kabartay-Balkar dikkate sunulmaktadır.

44 "Glasnost-Kavkaz" bağımsız haber merkezinin günlük raporu. 21 Ocak 2001. www.glasnostonline.org.

45 *Rıbalko E.* Ne veroy yedinoy (tek olanaksızlar) // Stavropolskaya Pravda No 139. 30.06.1998; Polyakova A. Vahabilik ithal ambalajında // NG-Sçenarii. No 5 Mayıs 1998.

46 *Şarov V.* Stavropol Valisi Aleksandr Çernogorov garanti verdi.

ve bunun federal düzeyde olmasını istemektedirler. Karaçay-Çerkes'te hazırlanan bölücülük yasasının neredeyse Dağıstan'da kabul edilen yasanın aynısı olduğu da ifade edilmektedir. Dağıstan'da kabul edilen kanun mükemmel değildir. Belirttiğimiz gibi bu yasada da Vahabilerle ilgili açık bir tanımlama yapılmamıştır. Her hangi bir kişinin Vahabi olduğunu, bu konuda bilgisiz olan devlet memuru veya kendi özel görüşleri olan Dini İdare "tespit edecektir". Dini kitap veya broşür taşıyan birisi Vahabi diye nitelendirilebilecek ve takibe maruz kalacaktır.

Vahabilerle mücadele eden hükümet, basit İslami görüşlere sahip olanları da karşısına alacaktır. Müslüman cemaate hükümetin faaliyetlerine karşı kuşku ile bakılmaktadır. Çerkesk kentinde faaliyette bulunan Karaçay-Çerkes ve Stavropol bölgesi Müslümanlarının Dini İdaresinin (KÇSMDİ) Başkanı ve aynı zamanda İmam Ebu Hanife'nin adını taşıyan üniversitenin rektörü olan İsmayıl Hacı Bostanov eğitime başlamak için izin alamamaktadır. Bu enstitü her hangi bir nedenden dolayı hemen kapatılabilir. Aynı sorunu Nalçik İslam Enstitüsü de yaşamaktadır. Günümüzde Kuzeybatı Kafkasya'da bulunan tüm medreseler ya kapatılmış (Karaçay'da olduğu gibi), ya da yeraltı faaliyete geçmiştir (Malokaraçay iline bağlı Pervomay köyünde olduğu gibi). Yeni medreselerin açılması önlenmektedir. Örneğin, Stavropol bölgesi Mineralvodı ili Kanglı köyünde Müslüman cemaati medrese açmak istemektedir. Kimse onlara açıkça "olmaz" dememektedir. Fakat, köyün bağlı olduğu Pobegaylov köy konseyi memuru ile yapılan görüşme sırasında o da bunun imkansız olduğunu ifade etmiştir. Çünkü, günümüz şartlarında böyle bir iznin verilmesi imkansızdır. Onun görüşüne göre günümüzde İslam ile ilgili her şeye devlet kuşku ile bakmaktadır. Her şeye rağmen geçliğin önemli bir kısmı İslam dinini öğrenme konusunda meraklıdır. Talep varsa, doğal olarak arz da olacaktır. Devlet İslam ilmini yasal yollarla öğretmek yerine yasaklama politikası izlemektedir. O zaman devlet programını kontrol edemeyeceği yeraltı öğretim kuruluşları ile karşılaşacaktır. Bu da bölücü ideolojinin güçlenmesine zemin hazırlayacaktır.

Cemaat devletin politikasındaki değişikliği çok iyi anlamaktadır. Eskiden camiler dolu olduğu halde, şimdilerde camilere hemen hemen kimse gitmemektedir. Birçok kişi camiye gitmemekte, hatta dua bile okumamaktadır. Bazıları evinde ibadet etmekte, Cuma namazlarını bile evinde kılmaktadır. Cemaatin korkmasında en önemli neden Vahabi olarak nitelendirilmekten çekinmeleridir. Kanglı köyünden genç bir adam, Vahabi olmadığını ispatlayabilmek için köy düğününde alkol alanlarla beraber oturmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Tüm bunlar devletin Vahabiler hakkında ve onların sade Müslümanlardan neyle ayrılacağı konusunda bilgisiz olduğunu göstermektedir. Devletin

geleneksel İslam taraftarları ile herhangi bir ittifak politikası da yoktur. Hükümet günümüzde, Vahabilere karşı izlediği politikadan genel olarak İslamcılara karşı politika izlemeye doğru kaymaktadır. Bunu, durumu yerinde analiz eden D. Markov, V. O. Bobrovnikov, S. Abaşin, T. Tolgurov gibi bilim adamları da onaylamaktadır. Tolgurov şöyle yazmaktadır: "...Tüm resmi medya kuruluşları bölücü Vahabi imajı oluşturmaktadır. Zamanla bu tanıma "klasik" Müslümanlar da dahil edileceklerdir.[47]

Bu yaklaşım ciddi sonuçlara neden olabilir. Memurların ve güvenlik güçlerinin yanlış hareketleri toplum içerisinde Vahabilerin konumunu güçlendirebilir. Bunu Kabardey- Balkar imamlarının (dini lider) birçoğu anlamaktadır. Vahabilerin merkezi olarak bilinen dağlık Elbruz bölgesinin imamı, Kuzey Kafkasya eski müftüsü Mahmut Hacı Gekkiyev kendisi ile yapılan görüşme sırasında, Vahabi sorununun yalnız güç kullanarak çözülmeye çalışılmasının ciddi bir hata olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Vahabilerin bölücülük faaliyetleri onların dini ve laiklik açıdan cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. İnsanları inandırmak için gerekli metotlar henüz tüketilmemiştir. Kabardey-Balkar Dini İdaresi müftü yardımcısı Tahir Hacı Atmurzayev de buna benzer görüşler dile getirmekteydi.

SONUÇ

Sonuç olarak, Vahabiliğin Kuzey Kafkasya'da karmaşık ve çok anlamlı bir niteliğe sahip olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Vahabilik Rusya'da gençler arasında geniş olarak yayılmış olup, ülke için uzun süre ciddi bir sorun olarak kalmaya devam edecektir. Vahabiliğin uzun ömürlü olmasının en büyük nedeni daha önceden Rusya sınırlarından uzakta hazırlanmış olması ve bölgede kendisi için uygun bir zeminde kök salmış olmasıdır. Vahabilik kendisinde radikal ideolojik düşünceleri barındırmaktadır ve zaten sorunlu olan Kafkasya bölgesinde büyük zorluklar çıkarabilir. Çeçenistan'dan olan bölücü liderler sayesinde Vahabiler bu bölgenin Çeçenistan sınırları dışında da Rusya hükümetine karşı silahlı mücadeleye başlayabilirler. Aynı zamanda Vahabilik hareketi içsel birlik ve dayanışmadan yoksundur. Zafer kazanıncaya kadar cihat yapma düşüncesinde olanlar ve barışmaz tutum takınanlarla beraber daha uyumlu ve uzlaşmacı olan gruplar vardır. Yerli ve federal hükümet Vahabiler içerisindeki bu gruplaşmalardan nasıl yararlanacaktır? Zamanla biz bu soruya da cevap arayacağız.

---

47 *Tolgurov T.* Kabartay-Balkar: siyasal istikrarsızlık döneminde dini esintiler // Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. 1999. No 2 (3) s. 176-177.